

Драбинівський НВК «Заклад загальної середньої освіти I – III ступенів
– заклад дошкільної освіти» Драбинівської сільської ради
Полтавського району Полтавської області

Блик Наталія Павлівна – учитель української мови та літератури

**Формування ключових компетентностей учнів шляхом
впровадження інформаційно-комунікативних технологій на уроках
української мови та літератури**

Навчально-методичний посібник

Драбинівка
2023

Рецензенти:

В. А. Мелешко – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Ж. В. Облап – учитель української мови та літератури Драбинівського навчально–виховного комплексу, вища категорія, старший учитель

Блик Н. П. Формування ключових компетентностей учнів шляхом впровадження інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови та літератури: методичний посібник., 2023. С.62

У посібнику представлено теоретико-практичні аспекти методики формування ключових компетентностей учнів шляхом впровадження інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови та літератури.

Матеріал підготовлено та укладено на основі аналізу найновіших наукових досліджень учених, учителів-практиків і передовсім власного педагогічного досвіду.

Запропоновано описи вправ та завдань, які реалізують теоретичні положення методики формування ключових компетентностей. Усі ці зразки були апробовані під час навчального процесу і мали значний освітній ефект.

Посібник адресований широкому педагогічному загалові може бути використаний в освітньому процесі закладів загальної середньої, вищої та післядипломної педагогічної освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ІКТ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ, КОМПЕТЕНЦІЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ	6
1.1. Джерельна база дослідження: стислий огляд	6
1.2. Термінологічний інструментарій посібника	7
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІКТ ..	14
2.1. Вивчення розділу «Лексикологія» крізь призму ІКТ / ключові компетентності	14
2.2. Креативна мотивація до навчання	17
2.3. Системний підхід до реалізації складника шкільної програми (на матеріалі творчості Григорія Сковороди)	18
2.4. Візуалізація як дієвий прийом формування ключових компетентностей	25
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35
ДОДАТКИ	38

ВСТУП

Відомий педагог, учитель-філолог Василь Сухомлинський півстоліття тому виголосив геніальну думку, яка актуальна й нині: «Викладання мови – найважча справа. <...>Бо це не просто передача знань, практичних умінь, навичок. Це передусім виховання. Виховання розуму, формування думки, копітке різьблення й ліплення найтонших рис духовного обличчя людини. <...>Викладання мови – це майстерність творення людської душі, бо воно є найніжнішим, найтоншим диткненням до серця дитини. Викладання мови – це людинознавство, бо в слові поєднуються думки, почуття, ставлення людей до всього навколишнього світу. Викладання мови – це й суспільствознавство, бо в слові закарбовані століття життя й боротьби народу, його мужність і слава, надії й сподівання» [30, с. 1]. Він також акцентував роль Слова, що важливо для розуміння ролі та місця в шкільній освіті української літератури: «<...>із думки і слова почалося становлення людини... Слово ввібрало в себе найтонші порухи наших почуттів; у ньому закарбувалася душа, звичаї, традиції, радощі й болі народу – всі його духовні цінності, творені століттями» [там само].

Сьогодні потребує нових підходів (методів, прийомів, форм, технологій тощо) до викладання у ЗЗСО гуманітарних предметів, передовсім української мови та української літератури. Учитель-словесник у своїй професійно-практичній діяльності керується низкою нормативних документів про освіту. Це – 1) закони України «Про освіту» [13] та «Про загальну середню освіту» [12]; 2) загальнодержавні акти у сфері освіти: «Національна доктрина розвитку освіти» [20], «Національна стратегія розвитку освіти» [22], «Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти» [10]; Концепція Нової української школи [23]. Зрозуміло, що важливим робочим документом для вчителя була і залишається навчальна програма [18].

Спираючись на освітні закони, акти, програми, педагог мусить виробити власну «стратегію і тактику» навчання певного предмета, виокремити з-поміж значного числа методів / прийомів / технологій / засобів та ін. такі, які стануть «своїми», найповніше сприятимуть реалізації ключових компетентностей.

Домінантною повсякденною вчительської праці обрали інформаційно-комунікативні технології як основу для формування ключових компетентностей на уроках української мови та української літератури.

Актуальність теми дослідження, яка базується передовсім на власному педагогічному досвіді, зумовлена кількома чинниками: 1) розвитком інформаційних (комп'ютерних) технологій, що передбачає своєрідну інформатизацію освіти; 2) специфікою мовно-літературної освітньої галузі; 3) глобальними викликами нашого часу, з-поміж яких пандемія і широкомасштабна війна, які зумовили широкий розвиток /

застосування, наприклад, дистанційної форми освіти; 4) динамізація компетентнісного підходу до викладання української мови та української літератури в школі. Таким чином, формування ключових компетентностей шляхом ІКТ – на часі, оскільки дозволяє реалізувати низку вимог освітніх законодавчих документів, сприяє підвищенню ефективності та результативності освіти сучасних школярів, робить їх конкурентоспроможними в соціумі.

Мета методичного посібника – виокремити специфіку формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови та української літератури завдяки використанню ІКТ, подати методичний коментар до практичної реалізації їх, навести приклади вправ, завдань, проєктів тощо, опертих на ІКТ та компетентнісне навчання.

Реалізація мети передбачає виконання низки **завдань**:

- подати огляд методологічно-бібліографічних джерел з теми дослідження;
- з’ясувати теоретичні основи посібника та його термінологічний інструментарій;
- представити локальні педагогічні технології з їх коментарем, описом;
- узагальнити результати дослідження.

РОЗДІЛ 1

ІКТ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ, КОМПЕТЕНЦІЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Заявлена темою посібника його семантична науково-методична площа потребує передусім 1) короткого методологічно-бібліографічного огляду та 2) чіткого окреслення теоретичних основ дослідження, його термінологічного інструментарію, зокрема, визначення понять *компетентність*, *компетенція*, *ключові компетентності*, *інформаційно-комунікативні технології* (ІКТ), а також лаконічного їх аналізу.

1.1. Джерельна база дослідження: стислий огляд

Щодо першого: нині можна знайти величезне число праць з методики викладання / навчання української мови та української літератури в закладах загальної середньої освіти. Під час роботи над методичним посібником з'ясували, що питання використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі досліджували Володимир Безпалько, Людмила Білоусова, Ірина Булах, Мирослав Жалдак, Вікторія Конєва, Олег Спірін, Ніна Талізін та ін. Зокрема, М. Жолдак пропонує розуміти під інформаційними технологіями навчання сукупність методів і технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передачі й представлення інформації, що розширює знання людей.

У зв'язку з темою нашої розвідки згадаємо також кілька науково-методичних виступів, які акцентують переваги ІКТ. Зокрема, Ірина Адамова і Марія Уграк позитивними моментами використання ІКТ вважають можливість отримати найсучасніші відомості з будь-якої теми, користуватися різними джерелами, переробляти та відбирати найголовніше; вони переконані: ці технології пропонують максимальні зручності при вивченні певного програмового матеріалу, дозволяють отримувати інформацію з мінімальними затратами часу [1, с. 377].

Педагог-науковець Володимир Мирошніченко інтернет-навчання трактує як безмежне джерело інформації, яке дозволяє швидко та обсяжно з'ясувати те чи те питання; ІКТ, продовжує він, це можливість інтерактивного спілкування, активізації діяльності здобувачів освіти [25].

Олег Бовкун пропонує варіанти використання учнями інтернет-ресурсів: різні види домашніх завдань з метою пошуку потрібної інформації (фактичних матеріалів, документів, карт, ілюстрацій тощо); спілкування за допомогою форумів, чатів, відеоконференцій, участь в інтернет-олімпіадах; написання проектної роботи, що передбачає широке використання інтернет-ресурсів, адже розвиває не тільки пізнавальні навички, а й уміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі [5].

Звичайно, неоціненним джерелом для вчителя-філолога є праці, у яких безпосередньо йдеться про ключові компетентності, ІКТ на уроках української мови та української літератури. Тут найперше називаємо найновішу книгу Дмитра Дроздовського «Компетентності літератури» [11]. У ній представлений кількарічний педагогічний досвід автора про «перетворення уроку літератури на урок, у якому говоримо про конфлікти й природу людини, коли перетворюємо досвід літературних героїв на математичну (алгебраїчну функцію), ставимо запитання про те, у який спосіб мають бути позначені осі координат, коли ми кожним твором показуємо, що література може створити нас конкурентоспроможними в умовах глобалізованого й відкритого ХХІ століття» [11, с. 3]. Книга прикметна нестандартними підходами до втілення на практиці складників і вимог навчальної програми.

Важливу роль у реалізації мети та завдань нашого дослідження, як і педагогічної практичної діяльності загалом, виконують збірники науково-методичних педагогічних конференцій, вебінарів, тренінгів, методичні презентації та посібники для вчителів тощо. Зокрема, і в педагогічному повсякденні, і при написанні цього дослідження використані провідні положення праці Ніни Голуб та Олени Горошкіної [8]. Авторки висловлюють суголосні нашим думки: «Упровадження в освітній процес компетентнісного підходу сприяє посиленню прикладного характеру мовної освіти, що уможливорює використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтування з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі» [8, с. 16].

Спиралися ми також на теоретико-практичні здобутки лінгводидактів, які, зокрема доводять, що «ключові компетентності є ключем до успішної адаптації особистості в суспільстві, індикатором, за яким можна визначити готовність і здатність її функціювати в основних сферах життя, наприклад, економічній, соціальній, духовній» [28, с. 23].

Звичайно, сьогодні наявні найрізноманітніші праці, що так чи так дотичні до теми посібника. І все ж, як засвідчують наші пошуки, у царині ІКТ, ключових компетентностей тощо є ще чимало лакун, які необхідно заповнити. За період багаторічної роботи в школі «назбирали» обсяжний практичний матеріал, що сприяв та сприяє розвитку компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, котрі не лише володіють українською мовою, а й переконані, що саме мова визначає і код нації, і сутність кожного українця.

1.2. Термінологічний інструментарій посібника

Для більш об'єктивного представлення власного педагогічного досвіду, переконані ми, необхідно розкрити домінантні складники термінологічного інструментарію теми дослідження.

1. Компетентність.

Академічний тлумачний словник української мови (1970 – 1980 рр.) пропонує дворівневі підходи до визначення цього слова-терміна: «**КОМПЕТЕНТНІСТЬ**, ності, жін. Властивість за значенням компетентний [29, с. 250]. «**КОМПЕТЕНТНИЙ**, а, е. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.)» [там само].

У наукових і методичних працях подибуємо різновекторне тлумачення поняття компетентність. Наведемо кілька дефініцій.

«**Компетентність** – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід в нестандартних ситуаціях з метою розв’язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини» (Катерина Пономарьова).

«**Компетентність** – це набута в процесі навчання й виховання інтегрована здатність особистості, що включає знання, вміння, навички, досвід, цінності, емоції, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватись на практиці <...>» (Неллі Бондаренко).

Компетентність – «це володіння людиною певною компетенцією, як нормою освітньої підготовки, реально сформовані освітні якості та мінімальний досвід діяльності» (Олена Пометун).

Компетентність «як синтетичний термін поєднує в собі готовність до цілевизначення, планування, дій, оцінювання й рефлексії, що у процесі вияву її передбачає реалізацію таких дій: розуміти, демонструвати, застосувати, довести, сприяти, використати, оцінити, обрати, обґрунтувати, розвинути» [8, с. 34].

Закон України «Про освіту» тлумачить **компетентність** як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

У Національній рамці кваліфікацій запропоновано таку дефініцію: «**Компетентність** – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [20]. Власне це визначення ми приймаємо як універсальне, таке, що відповідає сучасному рівню розвитку педагогіки та методики викладання того чи того навчального предмета.

Важливою і з погляду теоретико-методичного, і в аспекті практичному видається така думка: «*Формування компетентностей* [курсів наш – Н. Б.] не обмежує освітній процес здобуванням знань, набуттям умінь і навичок, а передбачає водночас усвідомлення й прийняття цінностей, крізь призму яких формується ставлення до себе й до світу, закладається світоглядна база,

формується життєва позиція; розвиток емоційного світу дитини, без чого неможливий інтелектуальний розвиток; набуття досвіду використання знань і вмінь, у результаті чого має бути сформована поведінка, адекватна запитам суспільства» [8, с. 49].

2. Компетенція

«Новий тлумачний словник української мови» слово «**компетенція**» означає як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи».

У результаті опрацювання питання знайшли майже універсальні визначення / характеристики педагогічного поняття компетенція. Пропонуємо кілька дефініцій.

«Компетенція – це здатність розв’язувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів» (Сергій Бондар).

Компетенція – «сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них (Олександр Кучай)

Компетенція – «інтегративне поняття, що містить такі аспекти: готовність до ціле покликання; готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії (Олена Пометун);

Компетенція – «об’єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія (за матеріалами дискусій, організованих в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта “рівний - рівному”»).

«Компетенції – це складні професійно-індивідуальні новоутворення, що на основі інтеграції соціального, професійного та особистого досвіду, набутих знань, сформованих умінь і навичок, особистісних якостей, які зумовлюють готовність та здатність спеціаліста до успішного виконання ним професійної діяльності» [15]. Власне ця розлога дефініція, на нашу думку, найповніше характеризує означене педагогічно-методичне поняття.

3. Ключові компетентності.

У зв’язку темою дослідження необхідно пам’ятати про три рівні компетентностей: 1) предметні; 2) міжпредметні; 3) ключові. Як засвідчують науково-методичні джерела і власний учительський досвід, ключові компетенції формуються в процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи, а предметні – передбачені змістом конкретного предмета (у нашому випадку – українська мова, українська література) і набуваються впродовж конкретного року або ступеня навчання.

У Законі України «Про освіту» подано перелік і визначено характеристику одинадцяти груп універсальних наскрізних ключових

компетентностей, «необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності»:

- вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання упродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність;
- інші компетентності, передбачені стандартом освіти [12].

У додатку 1 Державного стандарту базової середньої освіти визначено компетентнісний потенціал мовно-літературної галузі освіти. Ключовими названо такі компетентності:

- вільне володіння державною мовою,
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами,
- компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій,
- інноваційність,
- екологічна компетентність,
- інформаційно-комунікаційна компетентність.

Концепція Нової української школи передбачає десять ключових компетентностей:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Математична грамотність. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. Компетентності в природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння навчатися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Соціальні і громадянські компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

8. Підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику.

9. Загальнокультурна грамотність. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Аргументовану розгорнуту дефініцію ключових компетентностей спостерегли в дослідженні педагогині-науковки Неллі Бондаренко (акцентуємо: у цьому визначенні маємо безпосередній вихід на українську мову як об'єкт шкільного вивчення). Зокрема, вона твердить, що ключовими є компетентності, котрі «необхідні всім людям для употужнення особистого потенціалу і розвитку, соціальної інтеграції, активного громадянства та розширення можливостей працевлаштування. Під ключовими <...>розуміють найбільш загальні за своїм характером та ступенем застосовності компетентності, які відповідають запитам багатоманітних сфер життя, дають

зможу вирішувати широке коло особистих і суспільних проблем, досягати успіхів. Кожна компетентність ґрунтується на синтезі світоглядних установок, цінностей, знань, умінь і досвіду, емоцій, діяльнісних, поведінкових та інших компонентів, змобілізованих для активної життєдіяльності людини у відкритому мінливому глобалізованому світі. Тому цілком природно, що ключові компетентності мають формуватися на уроках з усіх предметів і передовсім державної мови, яка є базою, універсальним засобом їх розвитку» [21, с. 127].

4. Інформаційно-комунікаційні технології

Масив опрацьованої літератури (найперше – науково-методичні розвідки Романа Гуревича «Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі і наукових дослідженнях» (співавтор – Майя Кадемія), «Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: монографія», «Сучасні інформаційні засоби навчання: навчальний посібник» та ін.), власні методичні спостереження і узагальнення дозволили дійти висновку: у наш час в освітньому просторі розширюється та трансформується формат *інформаційно-комунікаційних технологій*. Це насамперед інформаційно-комунікаційні технології різноформатне спілкування з використанням інформації з багатьох джерел. Усе це супроводжується аудіо-, відеозасобами.

«Комунікація – взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності» [21]

Поширеними формами спілкування викладача і учнів у форматі інформаційно-комунікаційних технологій стали *форум, чат, відеоконференція*.

Одним із засобів ІКТ як джерела інформації є Web-сайт. Вимоги до Web-сайту: привабливість, прозорість, зручність; до матеріалів на Web-сайті – актуальність, доступність, змістовність, зворотний зв'язок, профорієнтація.

Найбільш поширеним інструментом ІКТ поміж педагогів називають *мультимедіа* – сукупність прийомів, методів, способів продукування, обробки, зберігання, передавання аудіовізуальної інформації, заснованої на використанні компакт-дисків. Поєднання в одному програмному продукті тексту, графіки, аудіо- та відеоінформації, анімації, відеофільми, відеоенциклопедії.

Активно застосовуються офісні онлайн-додатки (Online-Office), що є набором веб-сервісів у формі програмне забезпечення як послуга. Набір послуг, веб-служб зазвичай включає всі основні можливості традиційних офісних пакетів, такі як *текстовий редактор, електронні таблиці* тощо.

Google документи – найпопулярніший онлайн-офіс – набір додатків, що працюють прямо в браузері за наявністю інтернету.

Google презентації – онлайн-додаток, у якому можна створювати і редагувати презентації, а також працювати одночасно з іншими користувачами.

Останнім часом з-поміж ІКТ можна назвати освітні платформи, передовсім – національну освітню платформу-проект

«Всеосвіта»[<https://vseosvita.ua/>]. Її засновниця, головна редакторка, експертка у створенні сучасних освітніх інформаційних інтернет-проектів, активна учасниця публічної діяльності в галузі освіти дорослих на тему цифрової грамотності Леся Литвиненко. На цій освітній платформі вчителі, діти та їхні батьки мають можливість самовдосконалюватися і розвивати професійні та виховні навички, збагачувати знання і вміння.

Долучилася до платформи «Всеосвіта» й автор цього дослідження: розмістила на 117 тестів з української мови та літератури [https://vseosvita.ua/user/id266672/test?is_pay=0].

На нашу думку, одним із головних завдань ІКТ є підвищення пізнавально-мотиваційного інтересу учнів до вивчення української мови та української літератури, ефективності їх опанування школярами. Також сприяє набуттю здобувачами середньої освіти інформаційно-комунікаційної компетентності, яка полягає у формуванні умінь використовувати різні види сприймання текстів і медіатекстів для пізнання та естетичного задоволення; діяти за алгоритмом при складанні плану для розв'язання комунікативних завдань; для задоволення пізнавального (зокрема читацького) інтересу в інформаційному середовищі; прагнення етично й естетично взаємодіяти у віртуальному просторі.

Отже, **інформаційно-комунікаційні технології** – технології організації освітнього процесу з використанням електронних засобів навчання, які спрямовані на формування мотивації учнів до навчання, отримання необхідних знань і подальшої освіти та самоосвіти впродовж життя.

Таким чином, можемо підсумувати: на сьогодні існує значне число напрацювань із проблеми нашого дослідження. І все ж маємо нагальну необхідність конкретизувати методично-наукові розвідки зразками конкретного педагогічного досвіду.

Термінологічний інструментарій, поданий у другому підрозділі першого розділу, сприяє глибшому розумінню того, які конкретні «кроки» мусить робити вчитель-філолог у процесі навчання школярів української мови та української літератури.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІКТ

Цей розділ укладено на основі багаторічного педагогічного досвіду, складником якого є головно формування ключових компетентностей учнів шляхом впровадження інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови та літератури. У практичній діяльності авторка керується своєрідним правилом: на кожному уроці необхідно формувати і розвивати ключові компетентності, але не завжди – засобами ІКТ. У посібнику, звичайно, акцентуємо вправи, завдання, форми роботи, оперті на інформаційно-комунікативні технології.

2.1. Вивчення розділу «Лексикологія» крізь призму ІКТ / ключові компетентності

Вивчаючи розділ «Лексикологія», пам'ятаємо, що доцільним засобом формування компетентнісного підходу є застосування вправ, спрямованих на формування ключових умінь і навичок, зокрема:

- розрізняти лексичне та граматичне значення слова;
- виокремлювати в тексті лексичні одиниці за диференційними ознаками;
- визначати типи лексичного значення за різними критеріями;
- робити лексикологічний аналіз слова та тексту;
- збагачувати власний словниковий запас;
- редагувати висловлювання.

Такі вправи поглиблюють словниковий запас школярів, сприятимуть виваженому відношенню до вибору слів у власному спілкуванні.

На наш погляд, цілком доречним, точніше – необхідним для виконання низки вправ буде робота зі словником / словниками. В умовах сьогодення, коли «віддалені» форми навчання стали домінантними, ефективним видається звернення до електронних варіантів словників. Акцент тут – на

1) «Великому електронному словникові української мови» (ВЕСУМ) та

2) на праці низки авторів: Широков В., Рабулець О., Шевченко І., Костишин О., Якименко К. Електронний словник української мови (словозміна, транскрипція, фразеологія, синонімія, антонімія) : інтегр. лексикограф. система / НАН України, Ін-т мовно-інформдослідж. Версія 1.05. Електрон. дан. [К.] : Довіра, 2005.

У нагоді вчителєві стануть і такі ресурси:

– Український лінгвістичний портал, на якому розміщено вебсайт «Словники України online» (<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>)

– Портал української мови та культури Словник.ua (містить тлумачний словник української мови – понад 130 тис. тлумачень із Словника української мови в 11 томах (дозвіл на використання надано Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні) та понад 21 тис. тлумачень, які додала команда й користувачі СЛОВНИК.ua. Словоформи (орфографічний словник української мови) для понад 260 тис. слів).

Такий складник педагогічного досвіду базований на думках науковців. Зокрема, педагог-філолог Любов Башманівська переконана, що застосування інтернет-технологій дає школярам можливість «користуватися віртуальними бібліотеками, які містять величезний запас інформації. Це дозволяє значно покращити процес пошуку необхідного матеріалу, отримати доступ до бібліотечного фонду, представленого електронними аналогами різних видань (книг, журналів, газет тощо). Учні можуть скористатися електронними підручниками й посібниками, тестовим програмами з метою перевірки засвоєння знань, що є особливо актуальним для абітурієнтів при підготовці до ЗНО» [2, с. 37].

Отже, використання електронних джерел – підручників, посібників, словників, періодичних видань та ін. – один із дієвих шляхів формування ключових компетентностей тих, хто вивчає українську мову в школі. Передовсім формуємо інноваційність й інформаційно-комунікаційну компетентність.

За роки роботи авторки посібника в ЗЗСО нагромаджено певний масив вправ / завдань для поглиблення знань учнів з розділу «Лексикологія»:

1) пропоную здобувачам базової середньої освіти укласти своєрідний словник до теми «Пароніми в повсякденні людини». Для виконання завдання школярі скористалися «Словником паронімів української мови», автори якого – Дмитро Гринчишин та Олександра Сербенська (<https://archive.org/details/sl0vn19/mode/2up>).

Діти «побачили» такі пароніми:

абонент – абонемент; адрес – адреса; адресат – адресант; автоматизований – автоматичний; афект – ефект; батьків – батьківський; виборний – виборний; визначати – відзначати – зазначати; виклик – заклик – поклик; газ – гас; діти – вміти; дружний – дружній; квартира – квартирка; кіт – кит; компанія – кампанія; коса – роса; пригода – нагода; піч – ніч; передній – передовий; сад – лад; суворий – суровий; сорока – морока.

Таке та подібні завдання поєднують освіту з життєвим простором, дозволяють проектувати здобуття знань на реалії соціуму, а також пересвідчують школярів у різноманітті віртуального світу.

2) у 10 класі, поглиблюючи тему «Синоніми», проводимо «Синонімічне СМС-листування»: старшокласники, поділені на пари, ведуть між собою онлайн переписку з використанням синонімів. Учитель задає домінуюче слово синонімічного ряду, один із пари добирає до нього синонім, переадресовує його іншому учасникові навчальної гри, той пише свій

синонім-відповідь; так – до десяти слів. З останніми словами-синонімами потрібно скласти речення (або виписати його з електронного тексту).

Зауважмо: перед початком виконання цього завдання повторюємо зі школярами низку теоретичних понять: «синоніми», «синонімічний ряд», «домінантне слово синонімічного ряду», «нейтральна лексика».

Цікавим виявилось «Синонімічне СМС-листування» з домінантним словом *говорити*. Пара, котра отримала його, знайшла згодом у віртуальному просторі інформацію, що 1) члени проєкту «СЕНСАР» дібрали 108 дієслів-синонімів до говорити (<https://www.ar25.org/article/108-synonimiv-diyeslova-govoryty-vstup-do-giperboriyskogo-sensara.html>):

2) учасники «фейсбучної» сторінки «Українська мова та література» запропонували 149 слів-синонімів

[<https://www.facebook.com/profile.php?id=100044366201968>].

Для здійснення контролю знань використовують тестові завдання. Сучасні технології дозволяють виводити тестування на новий рівень – в онлайн – середовище. Національна освітня платформа-проєкт «Всеосвіта» [<https://vseosvita.ua/>] підготувала для вчителя нові можливості роботи онлайн: від створення тесту до перевірки його результатів. Конструктор тестів від «Всеосвіти» має гриф МОН України «Схвалено для використання в освітньому процесі» (Лист ІМЗО від 04.10.2021 року №22.1/12-Т-651) та дає можливість використовувати 8 типів питань:

- з однією правильною відповіддю;
- з полем для вводу відповіді;
- із заповненням пропусків у тексті;
- на встановлення послідовності;
- з кількома правильними відповідями;
- на встановлення відповідності;
- з вибором правильної відповіді у тексті;
- пошук на зображенні.

Серед переваг комп'ютерної форми тестування називаємо:

- об'єктивність оцінювання;
- зручність фіксації, збереження та подання результатів тестування;
- можливість автоматичного опрацювання результатів, ведення баз даних та статистичного аналізу;
- можливість індивідуалізації процесу навчання;
- використання графічних, динамічних, інтерактивних та інших можливостей подання тестових завдань

Приклади втілення:

1. Тест з української мови для 10 класу. Правопис префіксів та суфіксів <https://vseosvita.ua/test/pravopys-prefiksiv-ta-sufiksiv-530314.html>

2. Тест з української літератури для 11 класу. І. Багрянний «Тигролови» <https://vseosvita.ua/test/i-bahrianyi-tyhrolovy-438259.html>

Такі й подібні вправи, базовані на ІКТ, найперше формують провідну ключову компетентність – вільне володіння державною мовою. Це направду

так, адже школярі спробували «розв'язувати нестандартні завдання з використанням потенціалу української мови та відповідних комунікативних стратегій» (додаток 1 до Державного стандарту).

2.2. Креативна мотивація до навчання

Сучасні школярі, окрім усього іншого, мусять мати нестандартну креативну мотивацію до навчання. Інформація, інформаційні складники викладу матеріалу, завдання на відтворення інформації, репродуктивні бесіди тощо не спонукають їх до оволодіння знаннями та вміннями. Тому намагаюся добирати навчальні завдання з елементом непередбачуваності, відповідні сьогоднішнім реаліям покоління геймерів; такі, що сприяють формуванню внутрішнього інтересу під час його виконання.

Пропонуємо кілька прикладів мотиваційних завдань, в основі яких – застосування / використання ІКТ:

1. Літературний персонаж (дійова особа) – «крутий» герой віртуальної (комп'ютерної) гри. Це завдання сприяє а) більш уважному прочитанню художнього твору, що вивчається за програмою; б) реалізації соціокультурної й діяльнісної компетентності.

Учням необхідно знайти в тексті того чи того твору найвиразніші критичні ситуації: протистояння добра – зла, правди – обману, життя – смерті тощо та виокремити носіїв таких альтернатив. Найкраще «підійдуть» для виконання цього завдання такі словесно-художні зразки: «Енеїда» Івана Котляревського, «Сон» Тараса Шевченка, «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та Івана Білика, «Мойсей» Івана Франка, «Я (Романтика)» Миколи Хвильового, «Місто» Валер'яна Підмогильного, «Мина Мазайло» Миколи Куліша, «Маруся Чурай» Ліни Костенко. На основі виокремленого створити найпростішу комп'ютерну гру, у якій у двобої / протистоянні зійшлися б, наприклад, Еней і Турн, Низ та Евріал з рутульцями; наказний гетьман Сомко зі ставлеником московії Іваном Брюховецьким; Мойсей із Датаном та Авіром тощо.

2. Укласти відповіді на питання: «Що гуглили б герої української літератури» (на креативне завдання випадково натрапила в Instagram: <https://www.instagram.com/p/CVNgAg2sf6o/?igshid=YWJhMjJhZTc=>).

Пропоную таке завдання десятикласникам при вивченні повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського та драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки, а одинадцятикласникам – роману «Майстер корабля» Юрія Яновського і «Тигролови» Івана Багряного.

Ось кілька відповідей на питання: «Що гуглили б герої твору М. Коцюбинського», запропонованих школярами:

- сімейний психолог онлайн;
- багатодітні родини: психологічна допомога, морально-психологічна й матеріальна підтримка;
- заробітки / заробітчанство в Україні та за її межами;

- чи був Шекспір на Гуцульщині і хто такі Ромео і Джульєта?
- додаток: морські припливи / відпливи, річкові повені: обґрунтовані прогнози на весну;
- карти таро: замовити, безкоштовна доставка;
- записи співанок (коломійок): читати онлайн;
- караоке-клуб у Криворівні;
- шлюбне зобов'язання: зразки угод;
- доля останнього карпатського мольфара;
- М. Коцюбинський і С. Параджанов – родичі, однодумці, співавтори: дослідження різних років.

Як впливає із запропонованих десятикласниками звернень до гуглу, вони, школярі, а) знають зміст твору; б) уміють знаходити інформацію, аналізувати її, систематизувати й узагальнювати, в) набувають почасти математичної компетентності, оскільки спроможні «установлювати причиново-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію» (додаток 1 до Державного стандарту).

3. Мотиваційним вважаємо ще один приклад завдання, пов'язаного з темою нашого дослідження: укласти літературний паспорт / візитівку твору з української літератури за допомогою Microsoft Publisher

Перед створенням комп'ютерного варіанту паспорта / візитівки, учні скористалися «офлайн» схемою (її легко знайти у віртуальному просторі, але кожен школяр отримав її «наживо»):

1. Клацніть на кнопці Пуск: Запустити програму Microsoft Publisher пакета Microsoft Office.

2. У типі публікацій виберіть Візитівка. У правій частині вікна при цьому будуть відображатися зразки різних шаблонів (можете їх переглянути за допомогою смуги прокрутки). Після того, як ви клацнете (2 рази) на потрібному вам шаблоні, він відкриється.

3. Клацніть на посиланні «Колірні схеми». Виберіть зі списку один із варіантів колірної схеми.

4. Клацніть на посиланні «Схеми шрифтів». Виберіть одну із схем шрифтового оформлення.

5. Уведіть власну інформацію в шаблон буклету, збережіть буклет у файлі з ім'ям Візитівка_Прізвище.pub і надішліть на відповідну навчальну платформу.

Варіанти виконання вражали своєю лаконічністю й одночас опертям на фактичний навчальний матеріал. На нашу думку, реалізація завдання сприяла розвитку ініціативності як однієї з ключових компетентностей.

2.3. Системний підхід до реалізації складника шкільної програми (на матеріалі творчості Григорія Сковороди)

ІКТ, як свідчить передовсім наш педагогічний досвід, виконують важливу роль у системному підході до того чи того мовного / літературного

явища, факту, події. Підтвердження цьому – ювілей Григорія Савича Сковороди (1722 – 1794), який активізував урочну та позаурочну діяльність і вчителя, і школярів та їхню інформаційно-комунікативну активність. Про «ювілейну» систему: 1) урок літератури рідного краю, у центрі якого – Сковорода; 2) віртуальна екскурсія до Чорнухинського літературно-меморіального музею Григорія Сковороди.

На одному з уроків літератури рідного краю у дев'ятому класі розглянули творчість «програмового» письменника Григорія Сковороди. Той факт, що життя і філософсько-художню спадщину митця вивчають на «основному» уроці літератури, не може слугувати, упевнені ми, перепорою для представлення його в шкільному крайовому вимірі.

Правомірність «присутності» біографії та набутку Г. Сковороди на уроці літератури рідного краю можна аргументуємо так:

1) значне число авторів, з-поміж яких і вчителі-практики, і науковці, у своїх статтях уважають, що провідне завдання шкільного літературного краєзнавства – поглиблене вивчення творчості письменників-земляків, уведених до програми. Таку позицію займають/займали Ольга Куцевол, Ганна Токмань, Борис Степанишин, Василь Шуляр, Анатолій Фасоля та ін.;

2) Г. Сковорода належить до кола митців нашого старого письменства, а вивчення «давньої української літератури має свою специфіку і певні пізнавальні труднощі» [3, с. 5]. Тож, «повторне» звернення до Г. Сковороди допоможе нинішньому поколінню школярів глибше «збагнути художній код літературних пам'яток» [там само] та їхніх авторів.

3) філософа-поета *Г. Сковороду «не можна “пізнати” чи “охопити” повністю, “вичерпати” до краю. До нього можна, власне, лише наближатися, мріючи спіймати відблиск своєї епохи в його мудрих очах і у творах-діамантах, помережаних безліччю граней. Саме вони – ці грані – й відблискують: по-своєму та по-різному для кожного дослідника і для кожного часу, ба навіть моменту!»*[32, с. 7]. Тому-то запропонований нами урок літератури рідного краю, переконані, стане ще однією спробою проникнути у світ нашого земляка – великого мислителя України.

Наш урок складався з двох частин: перша – нове/невідоме про філософську та художню творчість нашого земляка [9; 14]; друга – перегляд і коментар пізнавального фільму «Мандрівний філософ», продюшованого авторським колективом ГО «Аматорський театр “Малафєя”» (м. Полтава).

Свою роботу над створенням уроку літератури рідного ми почали з пошуків маловідомих фактів із життєво-творчої долі Г. Сковороди. До таких пошуків долучили школярів (ідеться про випереджувальні завдання): у Інтернет-мережі вони добирали те про Сковороду, що підпадало під означення «винятковість». З-поміж іншого, школярі мусили обов'язково фіксувати сайт, на якому розміщені їхні знахідки. В основі цієї вимоги – принцип академічної доброчесності, правила роботи з «чужим» текстом / інформацією, поглиблення вміння працювати з електронними джерелами. Отже, твердимо: виконання такого завдання сприяло формуванню кількох

ключових компетентностей, насамперед – інформаційно-комунікаційної та культурної. Виконання поставленого завдання також продемонструвало уміння дев'ятикласників «сприймати та осмислювати цінності, актуалізовані в текстах» (додаток 1 до Державного базової середньої освіти).

Результати вислідів були представлені на уроці як «Зупинки на шляху до пізнання Сковороди». Реалізовували їх у формі учнівських повідомлень, інсценізації, читання поезій тощо.

Відразу після вступного слова вчителя було показано інсценізацію, в основу якої – думки сучасного сквородинознавця світлої пам'яті Леоніда Ушкалова (1956 – 2019), інтерпретовані нами спільно з дітьми.

Інсценізація «Філософ-пілігрим».

Дійові особи:

– *Сучасний автор* – інтелігентний, виважений

– *Сковорода* – інтелігентний, емоційний.

Сучасний автор (задумливо, але впевнено). Він міг услід за Йовом казати, що життя – це повсякчасна борня (звісно ж, у сенсі «духовної війни»-психомахії), міг говорити про життя як про вселенську виставу, чийм автором і режисером є сам Господь... Та найпевніше, сказав би, що був на цьому світі всього лиш безтурботним пілігримом, чії ноги ходили по землі, а серце втішалося спокоєм десь далеко-далеко на небесах. Принаймні вже під кінець життя, у бароковій містерії «Боротьба архистратига Михайла із Сатаною», філософ уперше й востаннє змалював сам себе якраз у цьому образі. Начебто Божі архангели, умостившись гуртом на веселці, дивляться згори на землю й бачать там, праворуч від усілякого метушливого люду, самотнього мандрівника Сковороду...

Сковорода. Веселими ногами та місцями простую із жезлом і тихо наспівую. Співаючи, кидаю оком то направо, то наліво, а то й на все видноколо; спочиваю як не на узвишші, так біля джерельця або на зеленій траві; ласую нехитрими ласощами, сам надаючи їм смаку, немовби добрий співак простій пісні. Солодко сплю і втішаюся Божими видивами вві сні й наяву. А на ранок прокидаюся бадьорий і сповнений надій...

День мені – то цілий вік, що схожий на тисячоліття, і не проміню його навіть на тисячу нечестивих літ. По-світовому, я – жебрак, а от по-Божому – найбільший багатій. Я – мандрівник, ходжу ногами по землі, та серце моє перебуває на небесах і насолоджується.

Перша зупинка: «Невідоме про відомого»

Григорій Савич – неординарна особистість. Підтвердження цьому є його вчителювання у Харкові. Працюючи педагогом у колеґіумі, мав власну систему оцінювання. Замість балів він писав своєрідні вироки: «вельми туп», «справжнє безглуздя», «досить гострий» тощо. Намагався розтлумачити складні поняття дуже просто, дохідливо. Наприклад, експеримент із цвинтарем. На тлі могил, граючи на сопілці, Сковорода вчив студентів не боятися мертвих: «Плюнь на гробные прахи и на детские страхи. Покой, смерть – не вред». Боятися, переконаний наш краянин, треба нудьги.

Друга зупинка: «Правила життя Г. Сковороди». Укладено їх із афоризмів та цитат із творів нашого відомого земляка (ці «Правила» записані на окремому листку, розмножені так, щоб кожен школяр їх отримав і згодом уклеїв у свій робочий зошит):

Любити людство легше, ніж зробити добро рідній матері.

Ти не можеш віднайти жодного друга, не нашукавши разом з ним і двох-трьох ворогів.

Ніхто не може вбити в собі зло, доки не втямить спершу, що таке те зло, а що добро. А не визнавши сього у себе, як можна взнати і вигнати його в інших.

Не вчіть яблуню родить яблука. Краще відженіть від неї свиней.

Істина спалює і нищить усі стихії, показуючи, що вони лише тінь її.

Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих.

Не розум від книг, а книги від розуму створились.

Поганий не той, хто не знає, а хто знати не хоче.

Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним.

Надмір породжує пересит, пересит – нудьгу, нудьга ж – душевну тугу, а хто хворіє на се, того не назвеш здоровим.

Демон проти демона не свідчить, вовк вовчого м'яса не їсть.

Коли ти не озброїшся проти нудьги, то стережись, аби ця тварюка не спихнула тебе не з мосту, як то кажуть, а з чесноти в моральне зло. То навіть добре, що Діоген був приречений на заслання: там він узявся до філософії.

Розум завжди любить до чогось братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого.

Де багато любові, там багато помилок. Де немає любові, там все – помилка.

Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.

Немає нічого небезпечнішого за підступного ворога, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга.

Хто не любить клопоту, повинен навчитися жити просто й убого.

Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.

Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру.

Природа прекрасного така, що чим більше на шляху до нього трапляється перешкод, тим більше воно вабить, на зразок того найшляхетнішого і найтвердішого металу, який чим більше треться, тим прекрасніше виблискує.

Бери вершину і матимеш середину.

Наступний, весело освітлений день – плід учорашнього, так само як добра старість – нагорода гарної юності.

Ми повинні бути вдячні Богові, що він створив світ так, що все просте - правда, а все складне неправда.

Мудрець мусить і з гною вибирати золото.

З усіх утрат втрата часу найтяжча.

Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вмів ним користуватись.

Кому душа болить, тому весь світ плаче.

Без бажання все тяжко, навіть найлегше.

Найбільша втрата – втрата часу.

Переконані, діти відчули / усвідомили: Г. Сковорода сповідував думку про те, що людина розвиває себе до гармонійного поєднання теоретичних, практичних і розумових здібностей, і, як результат, – стає щасливою.

Третя зупинка: «Мудрець, замріяний філософ...»

Офіційна наука вважає Сковороду *першим українським філософом*. Не піддаємо сумніву справедливості такої думки, оскільки Г. Сковорода перетворився для українців у своєрідний символ філософії.

Визначальною рисою філософії нашого земляка «є особлива увага до людини та живого світу. Людина, вважав він, родиться твариною, їй потрібно вдруге народитися духовно, тож кожен народжений у цьому світі – мандрівник. Людина спершу, образно кажучи, сліпець, якому треба знайти свої зіниці, тобто прозріти. Початок такого прозріння в погодженості із своїм духом, а коли є непогодженість, то людина входить у неспівмірну собі стать, бере на себе непосильний обов'язок, а через це зазнає смутку, туги, нудьги. Звідси випливає одна з великих ідей про споріднену працю, адже спорідненість — це входження в гармонію з природою» (Валерій Шевчук).

Вкраплення-відступ. Учениця читає вірш Г. Сковороди («Пісня 28-а»), у якому акцентовано те, що головним має бути пізнання внутрішнє, сердечне.

Піднімись у небеса – у версальський хоч би сад,

Одягни одягу злотну,

Шапку царську добротну,

Як у серці нуда, буде скрізь тобі біда!

Проживи хоч триста літ,

Проживи хоч цілий світ,

Що тобі те помагає,

Коли серденько ридає?

Як з'їдає нуда, буде й смерть тобі й біда.

Хоч всю землю завойюй,

над усім хоч зацарюй,

Що тобі те помагає,

Коли вся душа ридає?

Коли в серці нуда, буде підлість і біда.

Тож про місяць знать дарма,

є там люди чи нема,

Кинь Копернікові сфери,

В серця свого глянь печери!

*Як глагол в нутрі твоїм,
то веселий будеш з ним.
Бог найкращий астроном
І найкращий економ.
Вічная природа-мати
Зайвини не може мати,
Найпотрібніше тобі ти знайдеш лиш у собі*

Четверта зупинка: «Нове про творчість»

Розглядаючи тексти Г. Сковороди, треба враховувати кілька моментів. Його творчість не однорідна. Науковець Петро Кралюк вважає, що все написане митцем-філософом умовно можна розділити на *до мандрівний* та *мандрівний періоди*. Твори першого періоду є популярними, частина з них має художньо-літературну форму. Ймовірно, вони були розраховані на відносно широке коло освічених людей. Це – «Сад божественних пісень», «Байки Харківські», «Початкові двері до християнської доброчесності» тощо. Саме вони користувалися найбільшою популярністю: їх переписували, поширювали, деякі вірші клали на музику й співали.

Щодо творів Сковородою в «мандрівний період», то вони, часто завдяки своїй «затемненості», були малозрозумілими й не мали такого поширення.

Вкраплення-відступ. Пісня на слова Г. Сковороди у виконанні Тараса Компаніченка (https://www.youtube.com/watch?v=gNuot1Y6Smc&ab_channel=pravdaivolya).

Звичайно, можна запропонувати й інших виконавців, адже в соціальних мережах можна знайти їх значне число.

На завершення уроку – *слово вчителя*. Ідемо до Сковороди, щоб пізнати і його, і себе. Читаємо думки земляка нашого в час війни: «*Все мина, лиш любов зостається по всьому, / Все мина, та не Бог, не любов...*». Читаємо й віримо: ПЕРЕМОГА – за Україною й українцями. Бо світ не зловив Сковороду, а ворог сучасний не знищить нас.

Пересвідчилися, що такий урок 1) цінний і в аспекті навчальному, і в плані виховному; 2) розкриває постать митця наближено до сучасного школяра; 3) сприяє формуванню майже всіх ключових компетентностей.

Ключові компетентності досягаються в процесі навчання, на всіх уроках (звичайно, і під час виховних заходів). Ця думка слухна і у зв'язку з системним підходом до творчості Сковороди.

Підсумком вивчення теми «Григорій Сковорода» вважаємо розробку технологічної карти навчально-тематичної (віртуальної) екскурсії до музейного комплексу «Садиба батьків Г. С. Сковороди» та його ядра – Чорнухинського літературно-меморіального музею Григорія Сковороди, створений 1972 року на батьківщині видатного філософа-митця.

Окреслюючи мету екскурсії, урахували кілька чинників:

1) шкільну програму з української літератури. Зміст навчального матеріалу, запропонованого Програмою (9 клас), передбачає вивчення життя і творчості філософа, поета, просвітителя, його християнських морально-етичних ідеалів. Для літературознавчого аналізу виокремлено поезії «Всякому місту – звичай і права» («Пісня 10-та»), «Хоч злети на небеса, хоч піди у Версальські ліси...», («Пісня 28-а»), «De libertate», байку «Бджола та Шершень»;

2) можливість представити письменника Сковороду в крайовому вимірі – на уроці літератури рідного краю. Такий урок, переконані, стане ще однією спробою проникнути у світ нашого земляка – великого мислителя й поета;

3) необхідність школярам сформулювати «власне розуміння й актуальність для сьогоденного життя положень філософії Г. Сковороди» [Шкільна програма з української літератури, с. 144].

Таким чином, *мета* навчально-тематичної екскурсії – поглибити знання про життя та творчість Г. Сковороди; осмислити важливість для становлення і реалізації учнів як особистості сквородинівських ідей самопізнання та гармонії зі світом; доторкнутися душею і серцем до першовитоків великого мудреця; виховувати почуття патріотизму.

На *етапі підготовки* до екскурсії пропонуємо реалізувати кілька практично-творчих завдань: 1) майбутнім екскурсантам рекомендуємо обрати позапрограмані поезії зі збірки «Сад божественних пісень» поета-краянина та навчитися читати її мовою оригіналу; 2) підібрати музичні твори на слова Сковороди (наприклад, у виконанні Тараса Компаніченка: (https://www.youtube.com/watch?v=gNuot1Y6Smc&ab_channel=pravdaivolya)). Записи таких творів – кантів, псалмів – хоча б на крок наблизять до філософсько-мистецького світу земляка.

Багато важитимуть для раціонального простору екскурсантів та становлення їхнього духовного світу оригінальні експонати, які так чи так (прямо/опосередковано) пов'язані зі Сковородою. Знаємо, що в музеї є унікальна скульптура філософа-поета, вирізьблена із кореня груші скульптором Іваном Знобою ще в 1943 році. Такий експонат дозволить усвідомити зв'язки між поколіннями, осягнути велич двох креативних творців різних епох.

Обов'язковими для огляду вважаємо такі об'єкти:

1. Меморіальна садиба батьків Г. С. Сковороди
2. «Хата під очеретом» як центр садиби
3. Рублена комора та криниця-журавель
4. Літературно-меморіальний музей
4. Рекреаційно-філософська зона «Сад божественних пісень»
5. Пам'ятник Григорію Сковороді (пам'ятник-погруддя).

Звичайно, віртуальна екскурсія вимагає тривалої підготовки, оскільки необхідно знайти матеріали для її проведення в інтернет-просторі та віртуально сконтактувати з чорнухинськими музейниками.

Скажемо, що найбільше «екскурсантів» вразила рекреаційно-філософська зона, створена до нинішнього ювілею Сковороди. Музейна зона – це кількадесят квадратних метрів родючої землі, обнесених тином, засаджених різноманітними рослинами, деревами. Напроти перелазу можна бачити ошатні віти «макаронного» дерева, далі – самшит і ялинки. Яблуні, які вже готові дати плоди. Милує зір штучне озерце з декоративними «золотими» рибками, оточене травою і лепехою. Вулики, яких у музейній зоні кілька, обсажені мальвами, нагідками, трояндами, м'ятою.

Справді, тут усе продумано: посередині оазу-саду – величезний корч із залізними лелеками, під яким сховано маленьке джерело. «Матерія вічна» – «озивається» афоризмом Сковорода. На «Лавці сутностей» вибито інший – «Нерівна всім рівність». Згадуємо намальований Григорієм Савичем фонтан: різні струмені води ллються з різних трубок в різні посудини, що стоять довкола фонтана, який символізує Бога. У меншій посудині, звісно, менше води, однак вона так само повна, як і більша посудина, і в цьому вони рівні. Оце і є парадокс нерівної рівності. Бог схожий на багатий фонтан, що наповнює різні посудини за їхньою вмістимістю». Своєрідних «сміслових» локацій у Саду божественних пісень десять.

Переконані, що після нашої Перемоги відвідаємо зі школярами Чорнухинський музей офлайн.

Переконалися, що проведення нестандартних уроків (урок-подорож, телевізійний міст, урок-дискусія, урок-вікторина, урок-віртуальна екскурсія) з використанням ІКТ, сприяє формуванню комунікативних, соціальних, інформаційних компетентностей.

2.4. Візуалізація як дієвий прийом формування ключових компетентностей

Одним із прийомів ІКТ вважаємо візуалізацію. Методичні праці, практика викладання української мови та літератури дозволили зрозуміти, що *візуалізація* навчальної інформації (синонім інфографіка) – це набір графічних елементів і зв'язків між ними, який використовують для передачі знань від експерта (учителя) до учня / класу, що розкриває причини і цілі цих зв'язків у контексті переданого знання.

Візуалізація допомагає:

- урізноманітнити урок, зробити його більш динамічним;
- логічно структурувати будь-яку інформацію, що сприяє швидкому та ефективному засвоєнню навчального матеріалу;
- учням розвивати навички раціональної обробки інформації.
- формувати інформаційну та культуру навчальної діяльності;
- забезпечувати «активізацію взаємодії інтелектуальних і емоційних функцій при спільному вирішенні дослідницьких (творчих) навчальних завдань» (Галина Корицька);

– добирати й унаочнювати навчальний матеріал з української мови та української літератури на паперових й електронних носіях.

Підтримуємо думку науковок Любові Панченко та Марини Разорьонової про те, що одним із напрямків візуалізації можна вважати «образне представлення нової навчальної інформації, закріплення навчального матеріалу, а також його систематизація засобами інфографіки» [27, с. 126].

Науковці та вчителі практики пропонують низку напрацювань із питання візуалізації, з-поміж яких і види візуалізації. Ми переконані, що найбільш дієвими, цікавими та відповідними віковим і психологічним особливостям учнів, є такі види «освітньої» візуалізації:

- створення та використання фейсбук чи інстаграм сторінки письменника;
- створення і наповнення фейсбук чи інстаграм сторінки літературного персонажа;
- «едьютейнмент» – метод кросенса;
- практична візуалізація теоретичного матеріалу;
- інтелект-карта тощо.

Для інтерактивної візуалізації уроків використовую презентації, створені за допомогою програми Microsoft Sway [<https://sway.office.com/>], яка входить до сімейства продуктів Microsoft Office. Sway дозволяє користувачам, які мають обліковий запис Microsoft, комбінувати текст і медіа, щоб створити оригінальну презентацію з такими освітніми можливостями:

- доступ через браузер, можливість перегляду та редагування;
- втілює найскладніші педагогічні технології, методи та прийоми через візуальні схеми та коротке пояснення в описі;
- усі завдання, малюнки, посилання зібрані в одній презентації;
- допомагає підтримувати увагу учнів;
- завдяки спільному доступу до перегляду презентації, щоразу створюється ситуація успіху, адже учень / учениця у своєму темпі працює з навчальними матеріалами, маючи достатньо пояснень в описах завдань.

Приклади втілення:

Презентація до уроку української літератури в 11 класі «І. Багрянний «Тигролови»

<https://sway.office.com/Zi8uHMSPXaPjc2Bb>

Презентація до уроку української літератури в 9 класі «Чорна рада» – перший україномовний історичний роман-хроніка

<https://sway.office.com/aVv7tPWW9ugLpovT>

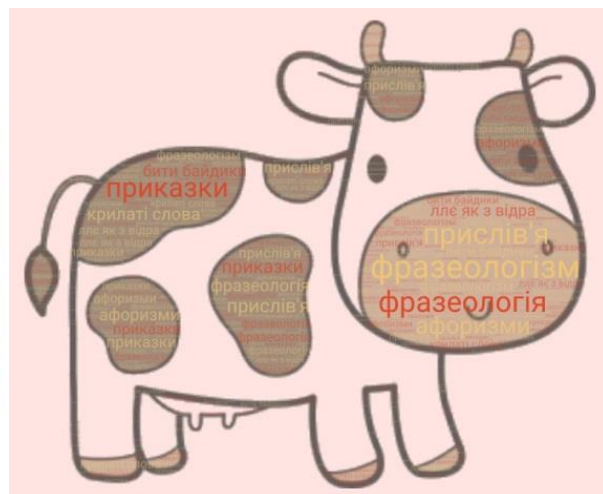
Презентація до уроку української мови в 11 класі «Розділові знаки у простих реченнях, ускладнених однорідними членами»

<https://sway.office.com/njIlbsiqmAtMuoSY>

Цікавим інструментом візуалізації текстової інформації є хмари слів. Учням охоче працюють із програмою WordArt [<https://wordart.com/>], яка дає

можливість генерувати хмари слів, що є своєрідним методом графічної систематизації знань. З використанням сучасних програм створення таких хмар не забирає багато часу, а навчання стає більш ефективним.

Приклади втілення

Використати хмари слів можна на різних етапах уроку, роботу над їх створенням можна організувати фронтально, індивідуально чи в групі.

Ми пересвідчилися, що для фейсбук сторінки важливо обрати оригінальне фото / портрет того чи того письменника. Нещодавно в Інтернет мережі натрапили на актуальні зображення Тараса Шевченка, Івана Франка Лесі Українки та ін. (автор незвичайних портретів – Михайло Присташ, молодий львівський художник. Відомо, що він осучаснює зображення знаних діячів української культури та історії). Для прикладу (Джерело: БараБука.):

Контент сторінки письменника / письменниці у Facebook, звичайно, мусить 1) збігатися з основними моментами його біографії, творчості; 2) базуватися на мемуарних джерелах (автобіографія, щоденники, листи, спогади самого митця / мисткині, його / її сучасників та ін.); 3) відображати почасти вимоги (завдання, спрямування) шкільної програми з літератури.

Зауважмо, що така сторінка, може бути 1) умовною: оформляють її на аркуші паперу (думаємо, це – формат А-3), наклеївши туди світлини / портрети письменника, ілюстрації до його творів, обкладинки книг його авторства, відповідні цитати тощо; 2) із використанням комп'ютера (в інтернеті можна знайти низку рекомендацій / порад / зразків того, як виконати подібне завдання; Youtube рясніє відео укладання віртуальних сторінок митців). Взірцем можуть слугувати реальні фейсбучні сторінки сучасних митців слова: Сергія Жадана, Василя Шкляра, Ліни Костенко, Костя Москальця, Галини Пагутяк, Оксани Забужко, Мирослава Дочинця та багатьох інших.

Пропонуємо окремі виїмки для наповнення сторінки у Facebook Ольги Кобилянської (1863 – 1942), укладені на основі виконання десятикласниками домашнього завдання: опрацювати біографію письменниці, скориставшись різними джерелами, з-поміж них й електронними. В інструкції / настанові до виконання завдання було акцентовано таке: звернути увагу на її родинне оточення, на те, що найбільше цікавило / захоплювало письменницю, із ким вона дружила / товаришувала; які твори залишала у спадок нащадкам тощо. Також необхідно було а) виписати цитати із її мемуаристики, художніх творів; спогадів сучасників; із літературознавчих розвідок; б) дібрати ілюстративний матеріал; в) продумати гасло для сторінки.

Оприлюднюємо частину матеріалу для «сторінки» О. Кобилянської, запропонованого учнями:

– «Ольга Кобилянська – це насамперед предтеча нової, сучасної жінки, незалежної, вільної, емансипованої, яка не боїться переступати табу і бере на себе головні ролі» (Тамара Гундорова)

– «Богиня Ольга залишається молодою» (Степан Процюк)

– «В нас вдома мала перевагу українська мова» (із автобіографії Ольги Кобилянської)

– «Мені хотілось широкого образования, і науки, і ширшої арени діяльності» (із листа Ольги Кобилянської)

– «Я гину без духовного спілкування з людьми, таки гину» (із щоденника Ольги Кобилянської)

– «Я ніколи не була духовно нижча за оточення, але завше була самотна, ніхто мене не розумів, ніхто не любив, бо я для них була надто розумна і надто поважна, а коли я закохувалась у когось, він виявлявся боягузом, а мені таких не треба» із щоденника мисткині)

– «...я носила для Вас рай у душі – як сонце. Я хотіла такий рай Вам уладнати» (із листа Ольги Кобилянської до коханого Осипа Маковея, написаного після розлуки)

– бажала привернути увагу читачів «до справжніх Марусь, Ганнусь і Катрусь, які повинні стати жінками європейського характеру» (Ольга Кобилянська про власну творчість)

– «Се моя історія. Більше не кажу нічого» (Ольга Кобилянська про новелу “Valse melancolique”).

Із цікавих фактів про родину мисткині: «виховувала позашлюбну доньку молодшого брата. Її брат Олександр був адвокатом, а мати, австрійка, покинула дитину і поїхала до Відня. Ольга взяла малечу на виховання. Дівчинка Галина–Олена обожнювала письменницю та називала її “матусею”» (<https://t1.ua/people/9611-olha-kobylyanska-neshchasna-kokhanka-samotnya-matir-ta-persha-feministka.html>).

Були довідки і про друзів Ольги Юліанівни; найчастіше згадувано Лесю Українку та демонстровано світлину двох мисткинь:

Нам імпонує, що значне число школярів 1) запропонувало для сторінки гасло: «Кожний вечір закінчуйте книгою» (Ольга Кобилянська) та 2) цікавий висновок: «Хто така Ольга Кобилянська?. Це – письменниця-модерністка; борчиня за жіночі права й українізацію; емансипатка; прототип своїх героїнь; знавчиня гастрокультури (вислів сучасної журналістки Анастасії Шкрьоби).

Працюючи з школярами у форматі візуалізації як одного з прийомів ІКТ постійно пам’ятаємо: більше (багато) не означає краще (продуктивніше). Тут, як і повсюдно в роботі зі здобувачами середньої освіти, необхідне почуття міри, розуміння доцільності та ефективності. Таким чином, завдання на створення «віртуальної сторінки» того чи того письменника можна пропонувати а) нечасто; б) групі школярів; в) як індивідуальне випереджувальне завдання; г) як проєкцію гурткової роботи на урок. Лише тоді, переконані ми, воно сприятиме формування ключових компетентностей, передовсім інформаційно-цифрової, математичної, ініціативності і підприємливості.

Приклад практичної візуалізації теоретичного матеріалу (такі та подібні «картинки» створювали учні під час вивчення того чи того теоретичного матеріалу (правил) з української мови):

Тож, продемонстрували один із способів запам'ятати наголос; таких «картинок» школярі виготовили чимало, з різних мовознавчих тем.

Актуальним засобом візуалізації є використання ментальних карт, як розроблених вчителем, так і створених учнями.

Англійський психолог Тоні Б'юзен[7] означив поняття «ментальна карта» - це схема, яка візуалізує певну інформацію при її обробці людиною, спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою структурно-логічних схем радіальної організації. Карта пам'яті реалізується у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, зв'язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї[17, с. 233]. Використання ментальних карт забезпечує високий рівень залученості учнів до роботи над навчальним матеріалом на різних етапах уроку (на етапі пояснення, закріплення та систематизації нового матеріалу, повторення та актуалізації опорних знань). Для роботи над створенням ментальних карт ми обрали сервіс SpiderScribe.net (<https://www.spiderscribe.net/>), оскільки до карт, які створюються за його допомогою можна додавати зображення, нотатки, малюнки, карти.

Ментальні карти, розроблені автором для роботи на уроках, можна переглянути за посиланнями

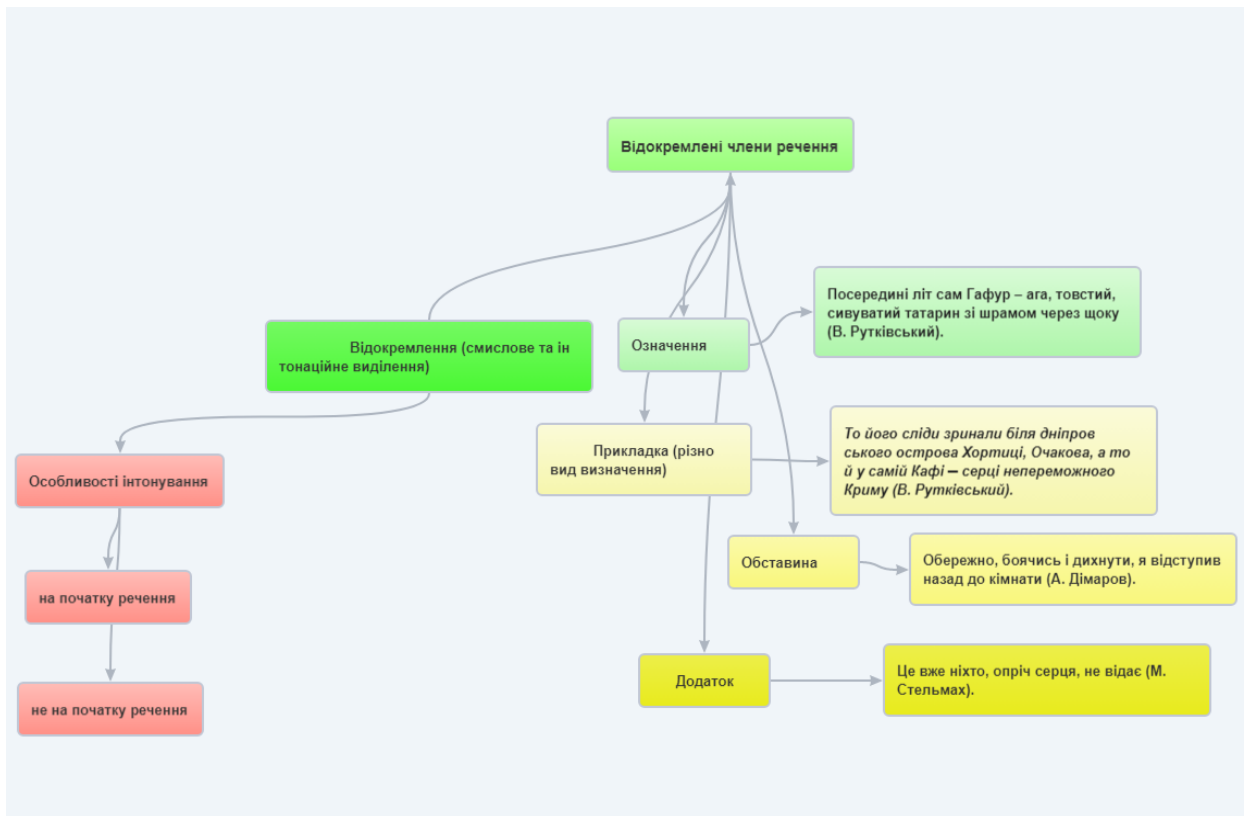
І. Багряний «Тигролови» 11 клас

<https://www.spiderscribe.net/app/?601d975194699cb1bafe3243cc032a54>

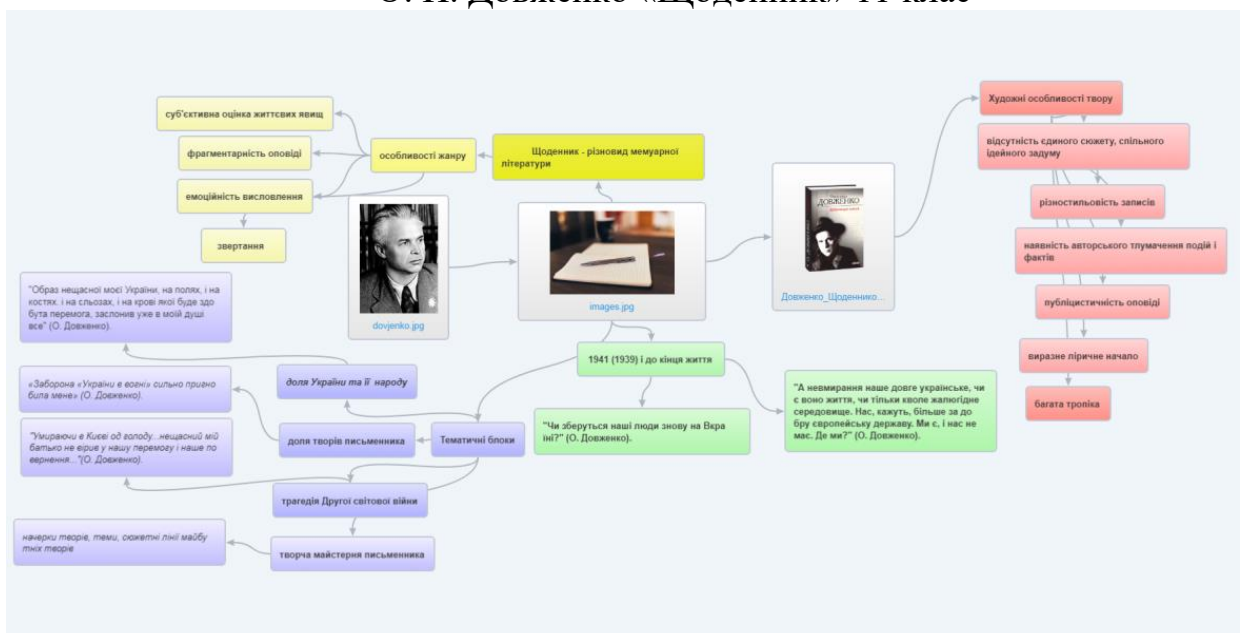
Просте ускладнене речення 11 клас.

<https://www.spiderscribe.net/app/?bcd5be4d56713eae800c9f2a71acff>

Відокремлені члени речення 11 клас

О. П. Довженко «Щоденник» 11 клас

LearningApps [<https://learningapps.org/>] — онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки, зберігання інтерактивних завдань, за допомогою яких учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі. Перевагами використання LearningApps є активізація навчальної діяльності учнів, підвищення мотивації до навчання, розвиток логічного мислення, пам'яті, економія навчального часу. Пропонуємо власні напрацювання

<https://learningapps.org/create?new=5&from=p2smz9byn23#preview>
<https://learningapps.org/display?v=p2smz9byn23>

<https://learningapps.org/display?v=pisjpcvn323>

<https://learningapps.org/display?v=poguswoav23>

Формування ключових компетентностей учнів шляхом впровадження інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови та літератури – процес довготривалий, який потребує напруженої роботи педагога і школярів. Він, цей процес, пов'язаний із підготовкою здобувачів загальної середньої освіти до конкурентноспроможності у соціумі, до вираження себе в повсякденні.

ВИСНОВКИ

Мовно-літературна освіта в школі органічно вливається у сучасний глобалізовано-складний простір, що передбачає переорієнтацію мислення як педагога, так і учня з традиційних підходів до сучасних технологій оволодіння мовою та літературою. Аналіз нових педагогічних досліджень засвідчує наявність певного числа напрацювань з проблеми формування ключових компетентностей учнів шляхом впровадження інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови та літератури. І все ж притаманні сьогоденню динамічні зміни, спостережені також і в галузі загальної середньої освіти, зумовлюють необхідність розширення практичного спектру цієї проблеми.

Огляд напрацювань науковців, методистів-практиків з теми нашого дослідження подано в першому підрозділі першого розділу. Доходимо висновку, що попри значне число розвідок, незаповним залишається практичний складник проблеми.

У дослідженні (другий підрозділ першого розділу) узагальнено та уточнено взаємопов'язаність понять «компетентність», «компетенція», «ключові компетентності», «інформаційно-комунікативні технології».

Акцент – на ІКТ, оскільки вони охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі здібності, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінку, а також посилюють мотивації навчання; урізноманітнюють типи навчальних завдань. У методичному посібнику також аргументовано, що ІКТ дозволяють поєднати теорію з практикою, текстовий і наочний матеріал, графічні засоби, відеозображення, створити уявлення реального оточення, спілкування. Вони забезпечують активну (вербальну і невербальну) діяльність учнів у процесі вивчення української мови та української літератури в школі, гнучкість і варіювання тренувальних вправ і видів контролю, актуалізують пізнавальну діяльність і розвивають критичне та творче мислення, розширюють можливості здобуття, осмислення та презентації інформації, дають змогу моделювати комунікативні ситуації, загалом робити уроки мови привабливими, цікавими для дітей.

У другому розділі представлені напрацювання з теми дослідження. Авторка вважає, що 1) будь-яку тему з української мови можна вивчати крізь призму ІКТ / ключові компетентності (у посібнику подано окремі завдання з розділу «Лексикологія»); 2) мусить бути креативна мотивація до навчання (у підрозділі другому описано деякі напрацювання із проблеми); 3) ІКТ виконують важливу роль у системному підході до того чи того мовного / літературного явища, факту, події. Такий підхід продемонстрували на матеріалі творчості Григорія Сковороди (подано виїмки з уроку літератури рідного краю та технологічну карту віртуальної екскурсії до Чорнухинського літературно-меморіального музею Г. Сковороди); 4) візуалізація є дієвим

прийомом формування ключових компетентностей. У посібнику представлено кілька вправ / завдань, пов'язаних з візуалізацією.

ІКТ – один із універсальних засобів формування ключових компетентностей, але треба пам'ятати, що це – не панацея, яка зараджує при розв'язанні всіх завдань (проблем, вимог) опанування мовою та літературою. Є й інші технології. І все ж ІКТ – універсальна, сучасна, перспективна.

СПИСОК ВИКОРИТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова І. З., Уграк М. І. Використання інтернет-технологій у навчальному процесі. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2014. Вип. 1. С. 374-379.
2. Башманівська Л. А. Вплив інтернет-технологій на формування особистості учня в умовах інформаційного простору. Інформаційні технології в освіті на науці: Збірник наукових праць. Мелітополь, 2016. Вип. 8. С. 35-39.
3. Білоус П. В., Шинкарук В. Ф. Давня українська література: Практикум. Житомир, 2003. 164 с.
4. Блик Наталія Павлівна: тести. URL:https://vseosvita.ua/user/id266672/test?is_pay=0
5. Бовкун О. В. Використання засобів ІКТ для підвищення ефективності уроку історії. URL: klasnaocinka.com.ua/ru/article/vikoristannya-zasobiv-ikt-dlyapidvishchennya-efek.html
6. Бондаренко Н. Компетентнізація освіти: українська версія. Proceedings of the 13th International conference (July 19, 2019) Hamilton, Canada, 19 липня 2019 р., с. Hamilton, Canada. С. 124–135. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716810>
7. Buzar Tony. The Mind Map Book / Tony Buzan with Barry Buzan.–New York: Penguin Books USA, 1994.–320 p
8. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Концепція навчання української мови учнів старшої школи / за заг. ред. д-ра пед. наук Н. Б. Голуб. Київ : Педагогічна думка, 2019 56 с.
9. Горбач Н. Невідомий Григорій Сковорода. Львів : Логос, 2002. 152 с.
10. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
11. Дроздовський Д. Компетентності літератури. Київ: Саміт-книга, 2019. 180 с.
12. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>
13. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
14. Ковалинський М. Життя Григорія Сковороди. Григорій Сковорода. Твори: у 2 т. Київ, 1994. Т. 2. С. 380–418.
15. Концепція педагогічної компетентності. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233#:~:text=%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20>
16. Копняк Н.Б., Крупська Т.О. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу у початковій школі URL:<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.2/33.pdf>

17. Луцанич У. В., Лавренова М. В. Використання ментальних карт на уроках у початковій школі.//Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2017 р., Мукачєво / Ред. кол.:Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін.– Мукачєво:Вид-во МДУ, 2017.– 508с.– С.232–234
18. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська мова; Українська література. 5-9 класи. Київ : Видавничий дім «Основи», 2013. 160 с.
19. Найдьонова А. В. Інтелект – карти як інструмент ефективної роботи з інформацією URL:<http://metodportal.com/node55711>
20. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <https://rozvytok-osvity.te.ua/natsional%CA%B9na-doktryna-rozvytku-osvity/>
21. Національна рамка класифікацій. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341(в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
22. Національна стратегія розвитку освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>
23. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін / За заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>
24. Мєсєвря О. І., Січкарь С. І. Використання інформаційно-комунікативних технологій у викладанні української мови та літератури: посібник для вчителя. Чернівці, 2012. 60 с.
25. Мирощиченко В. О. Використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності. URL: pidruchniki.com/.../didaktichni_mozhливosti_internet-tehnologiy
26. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 1: А–К / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. Київ : Вид-во «АКОНІТ», 2006. 926 с.
27. Панченко Л., Разорьонова М. Використання інфографіки в освіті. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Кіровоград, 2016. Вип. 10(2). С. 122-126.
28. Попова Л. О. Принципи формування текстотворчих умінь учнів старшої школи. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 22-26.
29. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін.]. Т. 4: І – М / [ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко]. Київ: Наукова думка, 1973. 840 с.
30. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. Українська мова і література в школі. 1968. № 12. С. 1-3.
31. Ушкалов Л. Ловитва невловимого птаха: життя Григорія Сковороди. Київ : Дух і літера, 2017. 368 с.

32. Федорак Н. Вінець і вирій українського бароко. Сім наближень до Григорія Сковороди. Харків : Акта, 2020.

ДОДАТКИ

Додаток А

Презентація «І. Багряний. Тигролови», створена за допомогою програми Microsoft Sway

І. Багряний "Тигролови"

ПРИГОДНИЦЬКИЙ РОМАН

великий за обсягом твір, сюжет якого насичений незвичайними подіями й характеризується їх несподіваним поворотом, великою динамікою розгортання.

1 - Ж. Верн

2 - Д.Ф. Купер

3 -

- В. Скотт
- М. Рід
- Р. Стівенсон

- Д. Дефо

4 -

- Г. Лужницький
- Ю. Смолич
- І. Багряний

ОЗНАКИ ПРИГОДНИЦЬКОГО РОМАНУ

- *зображення численних пригод персонажів;*
- *стрімкий розвиток сюжету й поєднання кількох гостросюжетних ліній;*
- *мотиви випробування, переслідування, розгадування;*
- *характери персонажів подано в розвитку, вони змінюються внаслідок пережитих пригод;*
- *наявність численних таємниць, загадок, дивних обставин;*
- *місце дії – світ далеких країн екзотичної природи, стихій тощо;*
- *поєднання різних типів оповіді (від імені автора й персонажів, описи, діалоги, монологи тощо).*

Іван Багрянний

Іван Багрянний (прізвище за паспортом Іван Павлович Лозов'ягін, а родове — Лозов'яга, спотворене пізніше внаслідок русифікації) народився в селі Куземин на Полтавщині (нині — Сумська область). Своім учителем, крім Т. Шевченка, вважав В. Винниченка та Миколу Хвильового. Із провідного кольору у творчості останнього запозичив, за однією з версій, літературний псевдонім — Багрянний. У Києві, де навчається, юнак уступає до літературного об'єднання МАРС. Його друзі — тогочасна літературна еліта: Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка, Т. Осьмачка, В. Підмогильний, Є. Плужник. Іван Багрянний підтримував думку колег-літераторів, що красне письменство мають творити тільки високоосвічені професіонали, і підтримував Миколу Хвильового в літературній дискусії 1925–1928 рр. У 1932 р. Івана Багряного заарештували «за політичний (самостійницький український) ухил», як він пізніше згадував. Формальною ж підставою були «контрреволюційні» твори «Скелька», «Аве Марія» та інші. Після одинадцяти місяців перебування в камері одиночного ув'язнення його засуджують до п'яти років концтаборів на Далекому Сході. Після втечі й переховування серед місцевої української громади — новий арешт і ув'язнення тривалістю майже три роки в харківській тюрмі. У 1940 р. письменника звільняють із висновком «за недостатністю матеріалів для повторного засудження». Під час Другої світової війни Іван Багрянний опинився в окупації, деякий час працював журналістом у газеті «Нова Україна», брав участь в українському підпіллі (ОУН, УПА). «У 1942 році, — згадував митець, — мав бути розстріляний, згідно з німецьким курсом щодо української національної інтелігенції, Іван Багрянний із родиною. але випадково врятувався...». З наступом радянської армії в 1943 р. переїжджає до Галичини, працює пропагандистом серед місцевого населення та в ОУН–УПА, пише антинацистські листівки, сатиричні антирадянські твори, патріотичні пісні, малює плакати. У 1944 р. назавжди емігрує з України. У роки еміграції народжується Іван Багрянний як політик. Він бере участь у створенні

Української Головної Визвольної Ради (УГВР), стає засновником Української революційно-демократичної партії (УРДП), яку очолює від 1948 р. до смерті, ініціатором створення Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ). Розбудовує організаційні структури літературного руху за кордоном. У Німеччині Іван Багряний був одним із засновників МУРу. У Німеччині письменник започатковує та редагує до кінця свого життя газету «Українські вісті». Водночас Іван Багряний не полишає письменницької діяльності. З'являється високо оцінена критикою його поетична збірка «Золотий бумеранг» (1946), епічні твори «Тигролови» (1944), «Людина біжить над прірвою» (1949), «Сад Гетсиманський» (1950), «Огненне коло» (1953), «Маруся Богуславка» (1956). У них Іван Багряний художньо осмислює національну трагедію українського народу. Помирає письменник 25 серпня 1963 р. у м. Новий Ульм (Німеччина).

Історія створення роману

У 1943 році Іван Багряний перебував на Західній Україні. Переховуючись від гестапо на конспіративній квартирі у Моршині, розпочав роботу над романом "Тигролови", а за 14 днів завершив його. Письменник анонімно подав твір на літературний конкурс у Львові.

Львівський часопис "Вечірня година" надрукував його у скороченому вигляді під назвою "Звіролови", яку без згоди автора змінив головний редактор.

Твір здобув І премію.

У 1946 році роман вийшов окремою книжкою у Німеччині, а згодом – у США.

На початку твору в образах двох потягів автор створює масштабну за своїм узагальненням картину радянської більшовицької імперії. Її символізують два поїзди-дракони, що майже одночасно мчать із Москви на Далекий Схід. У шістдесяті вагонах першого потяга везуть безправних в'язнів на каторжні роботи: «Тисячі! Тисячі обірваних, брудних, зарослих, як пращури, і худих, як скелети, людей! І все старих, згорблених. І хоч серед них багатьом по 20–25 років лише, але всі вони гейби діди. Тисячі завинених у дрантя й коци й так — напівголих, викинутих із вітчизни, з родини, зі спільноти, погноблених, безправних, приречених... Так, приречених на загин, десь там, куди ще вони не дійшли». Серед них — головний герой роману Григорій Многогрішний. Створюючи образ якого, автор загострює проблему історичної перспективи України та українців. Шлях до щасливої Батьківщини пролягає через пошуки головним героєм Григорієм Многогрішним «землі обіцяної».

Проблемне питання

- Чи випадково автор обирає прізвище головного героя – Многогрішний?
- Чи немає тут алюзії на історичну особу? Яку? Що ви знаєте про цю людину?

Авторська відповідь на проблемне питання

Поїзд іде Забайкаллям. Розважаючи пасажирів і пишаючись своєю ерудицією, якийсь професор історії — кругленьке пузце, окуляри над волосатою бородавкою і розчепірені перед носом карти — викладав, як легенду, історичну довідку про перших-найперших каторжників Сибіру, про перших-найперших політичних засланців, що склали тут свої кістки, і саме в цій Забайкаллі, в цій найсуворішій і найпонуришій закутку Східного Сибіру.

І було їх двоє, тих піонерів: навіжений протопоп Аввакум... Але цей розкольник був другим. А першим був — бунтар і "ізмєнник" — "малоросійський" гетьман на ймення Дем'ян Многогрішний.

Це вони були відкривателями і зачинателями тієї жахливої сторінки, першої сторінки в епопеї невимовних людських страждань на цій землі...

За ними пішли чередою безліч інших, більших і менших, відомих і безіменних каторжників... Серед них багато славних, оспіваних до того, а особливо після того, національних героїв цілої низки народів... Брязкаючи кайданами, вони вимощували кістками це гробовище, цю понуру "юдоль розпачу і сліз людських"...

Історична довідка [Многорішний Дем'ян Ігнатович](#)

РОБОТА В ГРУПАХ

Група 1. Користуючись цитатним матеріалом, прокоментуйте ідейно-художнє значення епізоду роману:

- Будівництво магістралі, яке бачать пасажери "Тихоокеанського експресу №1"

Поблискуючи нікельованими ручками м'яких купе, сяючи яскраво освітленими вікнами, тим же маршрутом по Транссибірській магістралі йшов інший експрес, — так званий "Тихоокеанський експрес номер один".

М'яко погойдуючись, як у мрійному вальсі, пишаючись шовком фіранок на вікнах, мерехтячи люстрами, котився він, ніби разок блискучих коралів, і миготів емалевими девізами на боках вагонів: "Негорелое — Владівосток". Віз, заколискуючи, екзальтованих пасажирів десь в невідомий і вимріяний, казковий край, в дивне золоте ельдорадо.

Межи пасмами блакитних гір, повз легендарний Байкал, проходячи ген-ген в нічному небі через височенні перевали Станового хребта, він пролітав мовби жмут метеорів, блискотів межі зір. Спускався в долини і знову підносився, бився над стінами урвищ, крутивсь, як блискуча спіраль, чудом тримаючись на скелястій мозаїці.

Це найліпший і наймодерніший експрес в СРСР; найкомфортабельніший експрес у так званій робітничо-селянській державі

- Будівництво магістралі, яке бачать пасажери "Тихоокеанського експресу №1"

Мавши маршрут майже на пів земної кулі, маршрут "Негорелое — Владівосток", тобто від понурої Прибалтики і до берегів Японського моря, маршрут на 12 тисяч кілометрів і стільки ж назад, він був до того відповідно пристосований і устаткований, — до комфорту і вигод в безперервній десятиденній мандрівці. Чудо цивілізації, вершок людської вибагливості і фантазії.

Радісний і святковий, сповнений щерть життям і дзвоном, цей першокласний люксовий експрес плив, ніби окремий світ між світами. Дріботів, вихиляючись, прицокував, мовби панна в танку закоблуканами, і мерехтів, мерехтів.

У м'яких купе мрійно і затишно. Заставлені квітами, набиті валізами і патефонами, осяяні світлом різнокольорових абажурів, вони були заселені експансивними і горластими мешканцями різного віку й статі. Цілий експрес був набитий ними, творячи окремий світ — світ на колесах, і в той же час відтворюючи копію тієї фантастичної "шостої частини світу" — копію в мініатюрі, лише трохи причепурену і розгальмовану.

...Інженери і авіатори, ударники і так літуни, партробітники і туристи, колгоспні колективізатори і радгоспні бюрократи, раціоналізатори й індустріальні авантюристи, прокурори і розтратники, потенціальні злодії й імпотентні фарисеї... Цивільні і військові... Працівники органів "революційної законності" і контрабандисти... І літні "відповідальні" панії, і ексцентричні, але так само "відповідальні" панни, чи то пак "товаришки" пані і "товаришки" панни з коханцями й без коханців, з портфелями і без, з партстажем і без... Закохані "кішечки" і ще більш закохані "котики"... Відповідальні відрядженні і безвідповідальні рвачі та дезертири, з партквитками і без, з дисциплінарними стягненнями і без...

...Експансивні відкривателі давно відкритого і зухвалі рекордсмени давно перейденого. Шукачі карколомних пригод, а ще більше карколомних кар'єр. Шукачі щастя і довгих карбованців. Аматори довгих відряджень і ще довгих чисел в банкових чеках, передбачених К 3 О Том ("Кодекс Законів о Труде").

Аматори красного письменства в межах "КЗОТ", "Колдоговору" та "Карного Кодексу".

Знавці прикладної географії, теплих посад, курортів і залізничних мап.

Аматори Дунаєвського, Маркса і преферансу...

Словом — цвіт робітничо-селянської імперії у всій його величі і багатогранності.

Група 2.

Користуючись цитатним матеріалом, прокоментуйте ідейно-художнє значення епізоду в романі:

- розповідь старого Мороза про Комсомольськ, збудований українцями

Старий Мороз розповідав про місто каторги, про пекло новітніх каналських робіт, вигачуване костями українськими, — про Комсомольськ. Це вони туди їздили... Та й раніше, відколи тільки почато там рити перші кар'єри в дикій пущі, теж там бували. Часто. Контракти з "Бамлагом" на м'ясо мали... І багато чого бачили... Бодай не діждати ніколи. Ге, надивились вони та й наслухались... А тепер і син рідний там... І розгортав старий Мороз страхітливі картини, підглядені образки жаскої, каторжанської епопеї... Про колони виснажених арештантів на лютім морозі... Про безліч стероризованого, на повільну смерть приреченого люду, а надто про силу-силенну "своїх людей" — земляків з далекої тієї України нещасливої... Про голод і цингу... Про надлюдські терпіння і труд каторжний, а надто взимку, при 50-ступневому морозі напівголих, напівбосих людей, чесних трударів — полтавських, та катеринославських, та херсонських "куркулів", "державних злодіїв", суджених "за колоски", та й всяких "ворогів" — вчених, вчителів, селян і робітників, бородатих дідів і таких же бородатих юнаків, що й не розбереш, скільки людині віку...

Про жорстоку смерть без похоронів, як худоби, — смерть від знування, голоду, пошестей і журби... Про здичавілих собак, що тягнуть мерзлі людські голови і руки межі бараками... Про чути

арештантські пісні і тугу без слів (бо давно виплакані)... Про неймовірні самогубства... Григорій слухав, зціпивши зуби, понуро, і сон тікав від нього. Він до болю чітко уявляв ті арештантські колони і цілу ту, колосальних масштабів, арештантську трагедію, цілу ту пекельну епопею того прославленого Комсомольська... А в уяві зринало пережите самим... Брязки тюремних затворів... Зойки мордованих... Етапи... По тілу виступав холодний піт, як від пропасниці. Напнуті нерви бриніли, так, як бринить часом дріт восени на стовпах серед понурого степу, — тоскно, тривожно. А дід Мороз бубонів...

Тематичні лінії роману

- трагедія України в комуністичній імперії;
- відображення впливу сталінського терору на долю окремої людини – молодого українського інтелігента Григорія Многогрішного;
- показ жорстокості й ницості більшовизму;
- змалювання побуту і традицій переселених у тайгу земляків – українців;
- лінія кохання.

КАРТА ЗЕЛЕНОГО КЛИНУ

Завантажте карту. Позначте на ній місця, зображені в романі "Тигролови".

Автор про ЗЕЛЕНИЙ КЛИН

"Мені нічого не треба було вигадувати. Життя товпилося в моїй душі і виривалося, як Ніагара. Країну, про яку я писав, я любив, як свою другу батьківщину, хоч і потрапив у її невольником...Я не просто писав, я жив". !! упивався тим життям, повтореним з такою страшною силою, що перевищує силу реальності на багато разів"

Іван Багряний

Доповідь "Україна біля Тихого океану"

Виконай завдання Події у творі

ПОДИСКУТУЙМО!

Пригадувались слова, кинені якимось ним у темряві ночі зі стогоном:

- Ліпше вмирати біжучи, ніж жити гніючи!

Та з розпукою крізь стиснені щелепи:

- Жить!

- Відплатить!!.

... Або вмерти (І. Багряний)

ЧИ Є ВБИВСТВО ГРИГОРІЄМ МНОГОГРІШНИМ МАЙОРА МЕДВИНА ЗЛОЧИНОМ?	
Так	<u>Ні</u>

Тести

Рефлексія

Домашня робота.

Перегляньте екранізацію роману "Тигрлови" (режисер Р. Слинько, 1994р.).

Порівняй розкриття ідейно - тематичного змісту творів різних видів мистецтва – художньої літератури і кіно. Свої міркування виклади в есе.

Тести за змістом поеми «Енеїда» І. П. Котляревського

"Енеїда" І.П. Котляревського

"Енеїда" І.П. Котляревського

Прізвище імя по батькові учня

Клас

Дата

Опис тесту:

Тест містить 28 завдань, які допоможуть учням перевірити знання з теми

Питання №1

«Щоб бути зачинателем нової української літератури – мало самого таланту, треба мати український хребет. Той хребет, який крізь усі лихоліття й катастрофи знову й знову випрямляється і утверджує вільне людське право– бути собою», – сказано про

☐ А) Т.Г. Шевченка	☐ Б) Г.С. Сковороду
☐ В) І.П. Котляревського	☐ Г) П. Куліша
☐ Д) Самовидця	

Питання №2

Цей твір з'явився тоді, коли «історичні обставини поставили під знак питання подальше майбутнє української мови, а також і всієї української культури»:

☐ А) «De libertate» Г.С. Сковороди	☐ Б) «Енеїда» І.П. Котляревського
☐ В) «Наталка Полтавка» І.П. Котляревського	☐ Г) «Всякому місту- звичай і права» Г.С. Сковороди.
☐ Д) Літопис Г. Граб'янки	

Питання №3

Перше видання «Енеїди» відбулося в:

☐ А) 1808	☐ Б) 1798
☐ В) 1788	☐ Г) 1800
☐ Д) 1810	

Питання №4

Сюжет «Енеїди» І. Котляревський запозичив у

☐ А) Вергілія	☐ Б) Гомера
☐ В) Шекспіра	☐ Г) Софокла

Питання №5

З «...» судилося народитися такому, що зрослося із нашою долею навіки, чого не мусимо забути, чого не занепасть ні панський егоїзм, ні госуларня політика: українська література». Так П. Куліш відгукнувся на твір:

☐ А) «Гайдамаки» Т.Г. Шевченка	☐ Б) «Маруся» Г. Квітки- Основ'яненка
☐ В) «Енеїда» І.П. Котляревського	☐ Г) «De libertate» Г.С. Сковороди

Питання №6

За жанром «Енеїда» є:

- А) Ліро-епічна поема
 Б) Бурлескно- трагедійна поема
 В) Роман у віршах
 Г) балада

Питання №7

У творі «Енеїда» переважають риси:

- А) Імпресіонізму
 Б) Бароко
 В) Реалізму
 Г) Класицизму

Питання №8

«Де общее добро в упадку,

Забудь отця, забудь і матку,

Лети повинність ісправлять, – говорить герой твору

- А) І.П. Котляревського
 Б) Г.С. Сковороди
 В) Самовидця
 Г) Г. Граб'янки

Питання №9

Прочитайте уривок з «Енеїди» І.Котляревського:

Ти знаєш, він який суцїга,

Паливода і горлорїз ;

По світу як іще побїга,

Чїїхсь багацько вилле слїз.

Цї слова про Енея належать:

- А) Венері
 Б) Дїдоні
 В) Юноні
 Г) Лависі

Питання №10

Прочитай уривок:

Поганий, мерзкий, скверний, бридкий,

Нікчемний, ланець, пателик!

Гульвіса, пакосний, пресидкий,

Негідник, злодій, еретик!

Цими словами Енея описує:

☐ А) Ганнуся	☐ Б) Амата
☐ В) Сивілла	☐ Г) Дідона
☐ Д) Юнона	

Питання №11

Прочитайте уривок з «Енеїди» І.Котляревського:

Еней злий змій – не чоловік!

Так героя описує:

☐ А) Юнона	☐ Б) Сивілла
☐ В) Амата	☐ Г) Ганнуся
☐ Д) Дідона	

Питання №12

Прочитай уривок:

Іди служи, годи Енею,

Він зна воєнне ремесло;

Умом і храбростю своєю

В опрічнее попав число

Так героя характеризує:

☐ А) Латин	☐ Б) Нептун
☐ В) Зевс	☐ Г) Евандр
☐ Д) Турн	

Питання №13

Події в поемі «Енеїда» розгортаються в такій послідовності:

- «До берега якраз пристали , на землю з човнів повставали. І стали тут оддыхать. Ся Кумською земелька звалась» – «Отак Еней жив у Дідони, забув і в Рим щоб мандровать» – «Сицилія, земля багата, вона мені щось по знаку..» – «А за дорогу не турбуйся, до пекла навпростець прямуйся пішком – не треба і коня» – «Нехай Еней і Турн скубуться, а ви глядіть своїх чубів» – «Турн злобно сильною п'ятою на труп Палланта настопавав, ремень з ладункой золотою з бездушного для себе зняв» – «Душа рутульська полетіла до пекла, хоть і не хотіла, к пану Плутону на бенкет»
- А) «Отак Еней жив у Дідони, забув і в Рим щоб мандровать» – «Сицилія, земля багата, вона мені щось по знаку..» – «А за дорогу не турбуйся, до пекла навпростець прямуйся пішком – не треба і коня» – «Нехай Еней і Турн скубуться, а ви глядіть своїх чубів» – «Турн злобно сильною п'ятою на труп Палланта настопавав, ремень з ладункой золотою з бездушного для себе зняв» – «Душа рутульська полетіла до пекла, хоть і не хотіла, к пану Плутону на бенкет»
- Б) «Отак Еней жив у Дідони, забув і в Рим щоб мандровать» – «Сицилія, земля багата, вона мені щось по знаку..» – «А за дорогу не турбуйся, до пекла навпростець прямуйся пішком – не треба і коня» – «До берега якраз пристали , на землю з човнів повставали. І стали тут оддыхать. Ся Кумською земелька звалась» – «Нехай Еней і Турн скубуться, а ви глядіть своїх чубів» – «Душа рутульська полетіла до пекла, хоть і не хотіла, к пану Плутону на бенкет» – «Турн злобно сильною п'ятою на труп Палланта настопавав, ремень з ладункой золотою з бездушного для себе зняв»
- В) «А за дорогу не турбуйся, до пекла навпростець прямуйся пішком – не треба і коня» «Отак Еней жив у Дідони, забув і в Рим щоб мандровать» – «Сицилія, земля багата, вона мені щось по знаку..» – «До берега якраз пристали , на землю з човнів повставали. І стали тут оддыхать. Ся Кумською земелька звалась» – «Нехай Еней і Турн скубуться, а ви глядіть своїх чубів» – «Турн злобно сильною п'ятою на труп Палланта настопавав, ремень з ладункой золотою з бездушного для себе зняв» – «Душа рутульська полетіла до пекла, хоть і не хотіла, к пану Плутону на бенкет»
- Г) «А за дорогу не турбуйся, до пекла навпростець прямуйся пішком – не треба і коня» «Отак Еней жив у Дідони, забув і в Рим щоб мандровать» – «Сицилія, земля багата, вона мені щось по знаку..» – «До берега якраз пристали , на землю з човнів повставали. І стали тут оддыхать. Ся Кумською земелька звалась» – «Нехай Еней і Турн скубуться, а ви глядіть своїх чубів» – «Турн злобно сильною п'ятою на труп Палланта настопавав, ремень з ладункой золотою з бездушного для себе зняв» – «Душа рутульська полетіла до пекла, хоть і не хотіла, к пану Плутону на бенкет»

Питання №14

Рядки:

...Замовк неборака, сиротами кинув

І гори, і море, де вперше витав.

Де ватагу пройдисвіта

Водив за собою,–

Все осталося, все сумує,

Як руїни Трої.

Все сумує, – тільки слава

Сонцем засіяла.

Не вмере кобзар, бо навіки

Його привітала, –

присвячено:

☐ А) Т.Г. Шевченку	☐ Б) Г.Ф. Квітці- Основ'яненку
☐ В) Г.С. Сковороді	☐ Г) І.П. Котляревському
☐ Д) П. Кулішу	

Питання №15

«Самобутній і глибоко національний твір, де стародавніх троянців і латинян переодягнено в жупани й кобеняки українського козацтва XVIII ст.» написав:

☐ А) Г. Граб'янка	☐ Б) Г.С. Сковорода
☐ В) І.П. Котляревський	☐ Г) Т.Г. Шевченко
☐ Д) Марко Вовчок	

Питання №16

Рядки: «Крім імен героїв та основної нитки подій, від Вергілієвого твору нічого не залишилося, бо минуле тут стало сучасним, сучасне – минулим, героїчне – побутовим, а побутове – піднесено-урочистим» характеризують :

☐ А) бурлескно- травестійну поему	☐ Б) ліро-епічну поему
☐ В) сатиричну поему	☐ Г) героїчну поему
☐ Д) дидактичну поему	

Питання №17

Першим твором нової української літератури є:

"Енеїда" І.П. Котляревського

- А) ліро-епічна поема
 В) героїчна поема
 Д) бурлескно-травестійна поема
- Б) сатирична поема
 Г) дидактична поема

Питання №18

« В античні умови, у прадавні міфи повів він своїх запорожців, та вони від того не перестали бути запорожцями. У мешканцях Олімпу читачі легко впізнавали українських селян, козаків, старшину...», - говориться про автора:

- А) балади
 В) оди
 Д) драми-феєрії
- Б) бурлескно-травестійної поеми
 Г) історичного роману

Питання №19

«Крізь товщу століть задивляється в глибінь віків письменник, що був дитям запорозького сміху, здатного, попри всі нещастя, на руїнах рідної Трої утверджувати волю до життя»-, сказано про твір:

- А) "Енеїда" І.П. Котляревського
 В) Літопис Самовидця
 Д) "Всякому місту-звичай і права" Г.С. Сковороди
- Б) "Наталка Полтавка" І.П. Котляревського
 Г) Літопис Г.Габ'янки

Питання №20

« Зі своїм запорозьким бурлацтвом він самовільно влетів у метушливий світ олімпійських маскарадів, його сміх розітнувся голосною луною», - так охарактеризували автора твору:

- А) «Енеїда»
 В) «Ой летіла стріла»
- Б) «Всякому місту – звичай і права»
 Г) «Ой на горі вогонь горить»

Питання №21

Увідповідніть ім'я персонажа твору та його цитатну характеристику:

Цитата

Махне мечем – врагів десятки

- 1) Лежать, повиставлявши п'ятки;
Так в гніві сильно їх локшив!

Від тебе не одстану зроду,
З тобою рад в огонь і в воду,
На сто смертей піду з тобою

- 2) ...іздавна був дряпичка,
Почув Еней голосок;
3) Шатнувся зараз із запічка,
Півкопи для його кусок!..

...старий був не рубака

- 4) І воюватись не любив,
Од слова смерть він, неборака,
Був без душі і мов не жив.

Герой

- А) Латин
Б) Еней
В) Евріал
Г) Нептун

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В	Г
1				
2				
3				
4				

Питання №22

Увідповідніть ім'я персонажа твору та його цитатну характеристику:

Цитата

- 1) ...розумна пані і моторна,
Для неї трохи сих імен:
Трудяща, дуже працьовита, весела...

- 2) Як вийшла бабище старая,
Крива, горбатая, сухая,
Запліснявіла, вся в шрамах.

- 3) Живе на острові цариця..., люта
чарівниця,
І дуже злая до людей;
4) Які лиш не остережуться, А їй на острів
попадуться,
Тих переверне на звірей

- Дородна, росла і красива,
Приступна, добра, не спесива,
Гнучка, юрлива, молода;
4) Хоть хто на неї ненароком
Закине молодецьким оком,
То так її і вподоба.

Герой

- А) Лавися
Б) Сивілла
В) Цірцея
Г) Дідона

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В	Г
1				
2				
3				
4				

Питання №23

Увідповідніть ім'я персонажа твору та його цитатну характеристику:

Цитата

1) Ласкавий, гарний і проворний, І гострий, як на бритві сталь ...був молоденький, так годів з дев'ятнадцять мав. 2) Де усу будь, пушок м'якенький Біленьку шкуру пробивав; Та був одвага і завзятий, Сила, козак лицарковатий 3) Його сивуха запалила І живота укоротила, І він , як муха в зиму, зслиз 4) Старий скупиндя –скурвасинська, Дрижав, як Каїн, за алтин Не в шутку молодець був жвавий, 5) Товстий, високий, кучерявий, Обточений, як огірок	<i>Герой</i> А) Турн Б) Латин В) Анхіз Г) Евріал Д) Еней

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

Питання №24

Увідповідніть ім'я персонажа твору та його цитатну характеристику:

Цитата

От я так чисто сиротина, Росту, як при шляху горох: 1) Без нені, без отця дитина, Еней– отець, а неня– бог 2) я –кошовий... , троянець, Скитаюсь по миру, мов ланець. 3) Очкур вкруг шиї обкрутивши, Кінець за жердку зачепивши, Повісилась на очкурі 4) Енея так вона любила, Що аж сама себе спалила, Послала душу к чорту в ад Бо все ж з воєнними жила, Убите з ними м'ясо їла, 5) І по трактирах пунш пила; Частенько на соломі спала, В шинелі сірій щеголяла...	<i>Герой</i> А) Дідона Б) Низ В) Венера Г) Еней Д) Амата

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					
5					

Питання №25

На малюнку зображено епізод твору:

- А) «Енеїда» І.П. Котляревського
  Б) «Всякому місту – звичай і права» Г.С. Сковороди
- В) «Ой летіла стріла»
  Г) «Ой на горі вогонь горить»

Питання №26

Установіть відповідність між частинами «Енеїди» І. Котляревського та подіями, які в них відбувалися:

Подія

А)

Б)

В)

Г)

Д)

Е)

Частина

- 1) I
- 2) II
- 3) III
- 4) IV
- 5) V
- 6) VI

Вкажіть відповідність:

	А	Б	В	Г	Д	Е
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Питання №27

І. Я. Франко так характеризує творчість:

...у щасливий час

Українським словом розпочав співати,

І спів той виглядав на жарт не раз.

Та був у нім завдаток сил багатий,

І огник, ним засвічений, не згас.

А розгорівсь, щоб всіх нас ogrівати

- А) Г. Граб'янки
 В) Г.С. Сковороди

- Б) Г. Квітки -Основ'яненка
 Г) І.П. Котляревського

Питання №28

У рядках поеми

Не хмара сонце заступила,

Не вихор порохом вертить,

Не галич чорна поле вкрила,

Не буйний вітер се шумить:

Се військо йде всіма шляхами,

Се ратне брязкотить зброями

провідним художнім засобом є :

- А) метафора
 В) порівняння

- Б) паралелізм
 Г) обрамлення

Ключ до тесту

1. В	2. Б	3. Б
4. А	5. В	6. Б
7. Г	8. А	9. В
10. Г	11. Д	12. Г
13. В	14. Г	15. В
16. А	17. Д	18. Б
19. А	20. А	21. 1-Б, 2-В, 3-Г, 4-А
22. 1-Г, 2-Б, 3-В, 4-А	23. 1-Д, 2-Г, 3-В, 4-Б, 5-А	24. 1-Б, 2-Г, 3-Д, 4-А, 5-В
25. А	26. 1-Г, 2-Д, 3-А, 4-Е, 5-В, 6-Б	27. Г
28. Б		

Грамота автору від проекту «Всеосвіта»

